

Dr. sc. Aida Mulalić, vanredna profesorica

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

Dr. sc. Mirza Dinarević, docent/stručnjak iz prakse

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

Safeta Sarač, studentica master studija

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

UTICAJ COVID-19 PANDEMIJE NA GLOBALNU EKONOMIJU I EKONOMIJU BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak: Ovaj rad ima za cilj da ukaže na specifičnosti i razmjere krize koju je izazvala pandemija virusa Covid-19 u svjetskoj ekonomiji i ekonomiji Bosne i Hercegovine. Također, rad nastoji pokazati određene nedostatke u upravljanju krizom, te pozitivne primjere, odnosno pojedine mjere (reforme, izmjene zakonodavstva, pojednostavljenje procedura i sl.) koje su imale dugoročne efekte i koje bi mogle poslužiti u budućim kriznim situacijama.

Pandemija Covid-19 je pokazala koliko procedure donošenja odluka organa i institucija moraju biti brze, efikasne i fleksibilne. Istovremeno mjere koje se donose trebaju biti koordinirane između nadležnih organa i institucija u pogledu njihovog sadržaja, stupanja na snagu i trajanja. Brzina, efikasnost i fleksibilnost procedura, kao i koordinacija aktivnosti, potrebna je ne samo na nacionalnom nivou, već i na regionalnom i globalnom nivou. Prilagođavanje procedura i blagovremeno donošenje odluka, u novonastaloj situaciji, pokazalo se bitnim i kada su u pitanju međunarodne organizacije (IMF, Svjetska banka).

Ključne riječi: pandemija, ekonomska kriza, mjere, nosioci ekonomske politike

1. Uvod

U historiji čovječanstva 2020. godina će ostati zabilježena kao godina u kojoj se svijet suočio sa jednim od, u modernoj historiji, najvećih izazova. Pojava virusa Covid-19 od početne epidemije, ubrzo je dosegla razmjere globalne pandemije¹. Pandemija je u početku predstavljala globalnu zdravstvenu krizu, a vrlo brzo je prerasla u socijalnu i ekonomsku. Novi virus dramatično je promijenio naše živote, kako u privatnoj, tako i u poslovnoj sferi, na nacionalnom, regional-

¹ Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 11.3. 2020.godine proglasila je pandemiju bolesti COVID-19

nom i globalnom nivou. Novonastale vanredne okolnosti primorale su države da ubrzano donose mnogobrojne mjere kako bi se očuvalo zdravlje i spasili životi. Kako bi se usporilo širenje virusa, uvedena su mnoga veoma restriktivna ograničenja. Radi smanjenja fizičkih kontakata države su posegnule prije svega za mjerama ograničavanja kretanja. Tako su uvedene mjere obaveznog karantena, zabrane napuštanja mjesta prebivališta (uže ili šire regije), privremenog zatvaranja mjesta masovnijih okupljanja (škole, kafići, tržni centri i sl.), policijski sat, pa sve do ograničavanja i zatvaranja međunarodnog saobraćaja, te potpunog zatvaranja država (engl. *lockdown*). Pojedinci, institucije, ustanove, ali i javne i privatne kompanije su bili prinuđeni da se prilagode ovim mjerama, te da svoje dotadašnje svakodnevne aktivnosti, procese, obustave, reduciraju ili izmijene, što je dovelo do poremećaja u svim sferama društvenog života. Tako su, u namjeri da se očuva javno zdravlje, restriktivnim mjerama koje su u većoj ili manjoj mjeri uvodile sve države svijeta, derogirana i dovedena u pitanje mnoga osnovna ljudska prava (zabrana diskriminacije, sloboda kretanja, sloboda udruživanja i okupljanja, pravo na obrazovanje i dr.)². Također, većina privatnih i javnih kompanija je reducirala i izmijenila svoje poslovne/proizvodne procese, a tamo gdje je postojala mogućnost masovno je uvođen tzv. "rad od kuće" korištenjem digitalnih tehnologija. Zbog reduciranja međunarodnog saobraćaja, te djelimičnog ili potpunog „zaključavanja“ mnogih država došlo je do poremećaja u kretanju ljudi, roba, usluga i kapitala.

Pandemija je tako izazvala poremećaje svim sferama društvenog života i snažno je uzdrmala svjetsku ekonomiju. Ekonomske posljedice pandemije se još uvijek sumiraju i analiziraju. Svjetska ekonomija nije uspjela krenuti u smjeru oporavka, a nastupio je novi, jednako zastrašujući izazov, agresija³ Ruske Federacije na Ukrajinu.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je donijelo Odluku o proglašenju nastanka stanja prirodne ili druge nesreće na teritoriji Bosne i Hercegovine, zbog opasnosti od moguće pojave epidemije zarazne bolesti prouzrokovane novim korona virusom Covid-19⁴. Slične odluke su donijele i entitetske vlade.⁵ Sve aktivnosti koje su nakon toga uslijedile, a koje su bile usmjerene na otklanjanje i ublažavanje posljedica izazvanih novim virusom Covid-19, ponovo su izbacile na vidjelo institucionalnu neefikasnost i nekoordiniranost svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, uzrokovanu nedostatkom političke volje, ali i činjenicom da institucije vlasti na nivou Bosne i Hercegovine ne raspolažu nadležnostima potrebnim za efikasno djelovanje u ovakvim okolnostima. U maju 2020.godine Vijeće ministara

² "Covid-19 i njegov uticaj na ljudska prava-Pregled relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava", The AIRE Centre, Civil Rights Defenders, 2020

³ ES-11/1. Aggression against Ukraine, Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022

⁴ "Službeni glasnik BiH", broj 18/20

⁵ Odluka o proglašenju vanredne situacije za teritoriju Republike Srpske ("Službeni glasnik RS", br.25/20) i Odluka o proglašenju stanja nesreće uzrokovano pojavom koronavirusa (Covid-19) na području Federacije BiH ("Službene novine FBiH", br.21/20)

Bosne i Hercegovine je uspostavilo grupu za socioekonomski odgovor na pandemiju Covid-19⁶, čije su se nadležnosti svodile na koordinirajuću ulogu u odnosu na sve nivoe vlasti, po pitanju definisanja socioekonomskih mjera za odgovor na krizu izazvanu pandemijom Covid-19, obezbjeđenje finansijskih sredstava mobilizacijom domaćih fondova i strane finansijske pomoći, te usaglašavanje i koordinacija mjera za odgovor na socioekonomske posljedice i efekte izazvane pandemijom. Osim podatka da je prva sjednica ove grupe održana 02.06.2020. godine, nema dostupnih podataka o preporukama i zaključcima, te bilo kakvim aktivnostima koje su inicirane ili provedene od strane ove grupe.

2. Fiskalna pitanja

Ekonomska stvarnost nerijetko je više ili manje daleko od idealnog, pa čak i poželjnog. Kako bi se postigla poželjna stanja u ekonomiji (ciljevi ekonomske politike), ekonomska politika se, između ostalih instrumenata, koristi i fiskalnom politikom kao skupom mjera usmjerenih na korištenje javnih prihoda i javnih rashoda. Fiskalna politika se tako sastoji od porezne politike i politike javnih rashoda. U vrijeme ekonomske depresije države koriste ekspanzivnu fiskalnu politiku smanjivanjem poreza radi povećanja potrošnje stanovništva i podsticanja investiranja. U vrijeme opasnosti od inflacije koristi se restriktivna fiskalna politika gdje se povećanjem poreza smanjuje potrošnja stanovništva i utiče na obim investicija.⁷ Idealno stanje je postizanje balansa između javnih prihoda i javnih rashoda. U teoriji javnih finansija prepoznate su tri funkcije finansijske politike: alokacijska, distributivna i stabilizacijska.⁸

Fiskalna politika se u otklanjanju ili bar ublažavanju posljedica pandemije našla pred izazovima, u smislu očuvanja privrede, ublažavanja siromaštva i pružanja pomoći zdravstvenom sektoru, u vrijeme pada fiskalnih prihoda. Vlade svih zemalja su donijele različite fiskalne mjere, među kojima su bile najznačajnije mjere poreske politike (formalne i materijalno pravne)⁹. Porezni postupci su tako prilagođeni uslovima pandemije (produžetak ili skraćivanje rokova, odgoda plaćanja ili obročna plaćanja, pojednostavljenje procedure, e-usluga i sl.). Materijalno-pravne mjere podrazumijevale su proširivanje kruga poreskih izuzeća, umanjeње osnovice i umanjeње poreskih stopa. U odnosu na pojedince, mjere su se sastojale u različitim ciljanim novčanim naknadama (jednokratnim ili kratko-

⁶ Odluka o uspostavljanju grupe za socioekonomski odgovor na pandemiju Covid-19 („Službeni glasnik BiH“, br.28/20)

⁷ Vidjeti: K.Hodžić/F.Čejvanović, Ekonomska politika, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd/Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli/Otvoreni Univerzitet „Apeiron“ Travnik, 2010, 38-47

⁸ Vidi: I.Kešetović/E.Đonlagić, Javne finansije, Grin Gračanica, 2007, 29

⁹ Vidi: N.Ž.Kovačević, „Posljedice i učinci pandemije bolesti COVID-19 na fiskalni sustav“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 58, 2/2021, str. 483-499

ročnim), dodacima na plaću i osigranjem od nezaposlenosti. Prema predviđanjima MMF-a¹⁰, čak i za razvijenije ekonomije se planirao visok rast omjera između fiskalnog deficita i GDP-a u 2020-toj godini, koji bi postepeno padao u naredne dvije godine. To je značilo uvećanje javnog duga. Stanje javnog duga u kome su se zemlje zadesile u momentu izbijanja pandemije određivao je širinu prostora za poduzimanje fiskalnih mjera. Tako su zemlje Zapadnog Balkana imale male mogućnosti fiskalnog reagovanja, dok su istočnoazijske zemlje imale značajan fiskalni prostor. Razlog tome je upravo činjenica što su zapadnobalkanske zemlje u krizu ušle sa jako visokim fiskalnim dugom, za razliku od istočnoazijskih zemalja koje su imale nizak i stabilan omjer duga i GDP-a.¹¹

Fiskalni sistem Bosne i Hercegovine je decentralizovan i odražava složenu unutrašnju strukturu države. Politika indirektnog oporezivanja (sistem naplate i rapodjele indirektnih poreza-uvozne i izvozne dažbine, akcize, porez na dodatnu vrijednost i svi drugi porezi zaračunati na robu i usluge, uključujući i poreze na promet i putarine¹²) je u nadležnosti Bosne i Hercegovine, dok je naplata direktnih poreza u nadležnosti entiteta i Brčko distrikta BiH. Fiskalna politika svih nivoa vlasti bi trebala biti ujednačena i koordinirana, što je veliki izazov i u redovnim, a pogotovo u vanrednim prilikama. Institucionalna neefikasnost prisutna u BiH prepoznata je kao jedna od glavnih prepreka efikasnijem odgovoru na posljedice pandemije.¹³ Institucije na nivou Bosne i Hercegovine, kako zbog malih nadležnosti koje imaju u oblasti fiskalne politike, ali više zbog nedostatka političke volje, nisu pružile očekivanu podršku u ublažavanju efekata pandemije. Kao jedna od glavnih prepreka se ponovo pokazao Dom naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Prijedlog zakona o dopuni Zakona o porezu na dodatnu vrijednost¹⁴, kojim se Vijeću ministara Bosne i Hercegovine davala mogućnost prolongiranja roka za podnošenje prijave za plaćanje PDV-a, nije dobio potrebnu podršku u Domu naroda, kao ni Prijedlog zakona o dopuni Zakona o akcizama u Bosni i Hercegovini¹⁵ kojim se predviđalo oslobađanje od plaćanja akciza na alkohol koji se koristi za proizvodnju sredstava za dezinfekciju. Podršku u Domu naroda nije dobio ni prijedlog zakona o vanrednim mjerama štednje u institucijama Bosne i

¹⁰ Congressional Research Service (2021), Global Economic Effects of COVID-19, 16-17

¹¹ United Nations, World Economic Situation and Prospect, New York, 2020, 56

¹² Član 1. Zakona o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br.44/03, 52/04, 34/07, 4/08, 50/08, 49/09, 32/13 i 91/17) i Zakon o uplatama na Jedinstveni račun i raspodjeli prihoda („Službeni glasnik BiH“, br. 55/04, 34/07, 49/09 i 91/17)

¹³ World Bank Group, Competition and Firm Recovery Post-COVID-19, Office of the Chief Economist, Fall 2021, 99

¹⁴ Prijedlog Zakona o dopuni zakona na dodatnu vrijednost razmatran 28.05.2020.godine na 6.sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nije usvojen

¹⁵ Prijedlog Zakona o dopuni Zakona o akcizama u Bosni i Hercegovini razmatran 01.09.2020. godine na 11.sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nije usvojen

Hercegovine usljed Covid 19 pandemije¹⁶, kojim se predviđalo smanjivanje javne potrošnje. Institucije na nivou države su se uglavnom bavile raspodjelom doniranih sredstava i opreme, a vrlo rijetko su donosile mjere koje su imale značajniji uticaj na ublažavanje ekonomskih posljedica koje je izazvala pandemija. Jedna od takvih mjera koje je donijelo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je Odluka¹⁷ kojom se oprema i sredstva za potrebe prevencije i suzbijanja epidemije, donirana od strane međunarodnih i domaćih subjekata, oslobađaju obračuna i plaćanja indirektnih poreza.

Niži nivoi vlasti su se u ovoj situaciji pokazali nešto aktivnijim. U Federaciji BiH je donesen tzv. „korona zakon“, odnosno Zakon o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica¹⁸ kojim je propisano subvencioniranje doprinosa za obavezna osiguranja, obustava obračuna i plaćanja zatezne kamate na javne prihode, ukidanje obaveza plaćanja akontacije poreza na dobit, ukidanje obaveza plaćanja akontacije poreza na dohodak od samostalne djelatnosti, prekid obračuna zateznih kamata na zakašnjela plaćanja u dužničko-povjerilačkim odnosima, prekid prinudne naplate, održavanje stabilnosti pojedinih isplata, odgoda primjene propisa za vrijeme trajanja stanja nesreće u FBiH, te uspostava Garancijskog fonda.¹⁹ U analizi *“Covid-19 ekonomske perspektive Bosne i Hercegovine”* iznesen je podatak da je od 488 miliona KM predviđenih za subvencioniranje doprinosa prema “korona zakonu” utrošeno samo 18%, tj. 90 miliona KM, što je ocijenjeno kao rezultat loše definisanih kriterija za raspodjelu sredstava.²⁰ Mjere predviđene “korona zakonom” u RS-u su propisane nizom uredbi sa zakonskom snagom, od kojih je najvažnija Uredba sa zakonskom snagom o poreskim mjerama za ublažavanje ekonomskih posljedica nastalih usljed bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2²¹. “Korona zakon” je donesen i za Brčko distrikt BiH kao i u kantonima.

¹⁶ Prijedlog zakona o vanrednim mjerama štednje u institucijama Bosne i Hercegovine usljed Covid 19 pandemije razmatran 01.09.2020.godine na 11.sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nije usvojen

¹⁷ Odluka o oslobađanju od obračuna i plaćanja indirektnih poreza i povret već plaćenih indirektnih poreza na opremu i sredstva donirana od strane domaćih i međunarodnih subjekata za potrebe prevencije, suzbijanja i otklanjanja epidemije prouzrokovane korona virusom (Covid -19) („Službeni glasnik BiH“, br.20/20)

¹⁸ “Službene novine Federacije BiH“, br.28/20

¹⁹ Član 1. Zakona o ublažavanju negativnih ekonomski posljedica

²⁰ A.Čavalić/F.Hadžić/D.Bećirović, Covid-19 ekonomska perspektiva Bosne i Hercegovine, Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit Bosnien-Herzegowina, Sarajevo, 2020, 11

²¹ “Službeni glasnik RS“, br.35/20 i 46/20

3. Uloga međunarodnih organizacija

U svim kriznim situacijama regionalnog i globalnog karaktera (ugroženosti mira i sigurnosti, javnog zdravlja i ekonomije, prirodnim katastrofama i sl.) međunarodne organizacije su neizostavni akteri, kao podrška državama, a pogotovo zemljama u razvoju. U krizi izazvanoj pandemijom virusa Covid-19 velika očekivanja su vezana za Svjetsku banku (eng. *World Bank*), te regionalne razvojne banke. Međunarodne finansijske institucije su prilagodile svoje dotadašnje politike i procedure novonastaloj vanrednoj situaciji, čineći ih fleksibilnijim. Na inicijativu IMF-a i Svjetske banke zemlje G-20 su u aprilu 2020-te godine, u saradnji sa privatnim sektorom, pristale na mirovanje duga do kraja godine za zemlje sa niskim dohotkom.²²

U mandat IMF-a, između ostalog, spada unapređenje međunarodne monetarne saradnje i stabilnosti, uravnotežen rast međunarodne ekonomije, korekcija platnih bilansa zemalja članica odobravanjem sredstava IMF-a²³. Za vrijeme pandemije Covid-19 veliki broj zemalja se obratio IMF-u za finansijsku pomoć. Od 189 zemalja članica IMF-a, pomoć je zatražilo njih više od 100.²⁴ IMF je reagovao dodjelom brzih jednokratnih pomoći, otpisom duga najsiromašnijim i najnerazvijenijim zemljama, te povećanjem tekućih i odobravanjem novih zajmova. *Catastrophe Containment and Relief Trust* (skraćeno, CCRRT) koji je uspostavljen 2015.godine radi zaustavljanja i pomoći u slučaju katastrofe, a koga finansiraju zemlje donatori, reformisan je i prilagođen zahtjevima pandemije Covid-19. Tako je putem CCRRT-a zemljama sa niskim dohotkom, dodjelom bespovratnih grantova, omogućena otplata duga prema IMF-u u periodu od 6 mjesec²⁵

Mandat Svjetske banke je ublažavanje svjetskog siromaštva kroz finansiranje projekata ekonomskog razvoja u zemljama sa srednjim i niskim dohotkom. Samo do kraja aprila 2020. godine Svjetska banka je odobrila ili je bila u postupku odobravanja čak 94 Covid-19 projekata za 78 zemalja.²⁶ Sredstva koja je dodjeljivala Svjetska banka uključivala su neto transfere za zemlje sa niskim dohotkom, kreditne instrumente za privatni sektor pogođen ekonomskim padom i nove instrumente podrške investitorima u privatni sektor za borbu protiv Covid-19. Također je najavljeno i formiranje novog fonda koji bi podsticao ulaganja u zdravstvenu sigurnost u kontekstu trenutne pandemije ali i za buduće slične situacije.

²² Congressional Research Service (2020), COVID-19: Role of the International Financial Institutions, May 2020, 2

²³ Mandat, osnovne funkcije i upravljanje u IMF-a, vidi opširnije: <https://www.cbbh.ba/content/read/1053>

²⁴ Congressional Research Service (2021), Global Economic Effects of COVID-19, 98-99

²⁵ Congressional Research Service (2020), COVID-19: Role of the International Financial Institutions, May 2020,5 i <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/16/49/Catastrophe-Containment-and-Relief-Trust>

²⁶ Congressional Research Service (2020), COVID-19: Role of the International Financial Institutions, May 2020,5

Kao što je već navedeno, zbog manjka nadležnosti u području monetarne politike, Centralna banka Bosne i Hercegovine (djelujući kao valutni odbor) ima sužen prostor djelovanja na ekonomiju. Centralna banka Bosne i Hercegovine ne može davati kredite komercijalnim bankama, niti može intervenirati kako bi nadomjestila budžetski deficit. Zato je Bosna i Hercegovina u velikoj mjeri zavisna o sredstvima međunarodnih finansijskih institucija (vanjskog zaduživanja), kada su u pitanju kapitalne investicije, finansiranje državnog budžetskog deficita, i sl. Od 20-tog decembra 1995-e godine, odlukom Izvršnog odbora IMF-a, Bosna i Hercegovina je postala članica IMF-a, a od 1996-e godine je i članica Svjetske banke. Za pribavljanje sredstava od međunarodnih finansijskih institucija, odnosno za vanjsko zaduživanje, nadležne su institucije na nivou Bosne i Hercegovine (Predsjedništvo BiH, Vijeće ministara BiH, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo finansija i trezora i Centralna banka BiH)²⁷ Do sada je Bosna i Hercegovina sa IMF-om imala Stand-by finansijske aranžmane i proširene finansijske aranžmane (engl. *Extended Fund Facility*, skraćeno EFF).²⁸ Bosni i Hercegovini je 2020. godine, putem Instrumenta za brzo finansiranje IMF-a (engl. *Rapid Financing Instrument*, skraćeno RFI), na račun Centralne banke Bosne i Hercegovine uplaćen iznos od oko 330 miliona eura, međutim neposredan pozitivan efekat ovih sredstava je izostao. Naime, zbog sporosti u donošenju odluka institucija na nivou Bosne i Hercegovine ta sredstva su odlukom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine²⁹ raspoređena tek u junu 2020.godine, na entitete i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine. Svjetska banka je u toku 2020.godine za Bosnu i Hercegovinu odobrila četiri projekta: projekat za oporavak i podršku firmama, podrška privatnom zapošljavanju, projekat hitne pomoći Covid-19, te jedan projekat dodatnog finansiranja.³⁰ Također, 2020-te godine je zaključen sporazum o zajmu sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj, hitni projekat za Covid-19.³¹

4. Promocija i olakšavanje ulaganja

Da bi se neki subjekat, opredijelio za ulaganje (vlastitim sredstvima ili putem kreditiranja) potrebno je da bude zadovoljeno više preduslova, kao što su: poticajno i predvidivo poslovno okruženje, makro-ekonomska stabilnost, pravna sigurnost, politička stabilnost, i dr. Pandemijska kriza je izazvala osjećaj sveopšte

²⁷ Vidi: Zakon o zaduživanju, dugu i garancijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br.52/05 i 103/09)

²⁸ Vidi: Finansijski aranžmani MMF sa BiH_ <https://www.cbbh.ba/content/read/1053>

²⁹ Odluka o rasporedu sredstava instrumenata za brzo finansiranje (RFI) od Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) („Službeni glasnik BiH“, br.32/20)

³⁰ Centralna banka Bosne i Hercegovine, Godišnji izvještaj za 2020.godinu, 41

³¹ Odluka o ratifikaciji sporazuma o zajmu(hitni projekat za Covid 19 za Bosnu i Hercegovinu) između Bosne i Hercegovine i Međunarodne banke za obnovu i razvoj („Službeni glasnik BiH“, br.11/20)

neizvjesnosti i nesigurnosti, što se odrazilo i na globalne tokove stranih ulaganja, tako da je globalni priliv stranih investicija za 2020-tu godinu pao za 42% u odnosu na prethodnu godinu. U tom smislu su države preduzele različite aktivnosti, od direktne državne intervencije u pokretanje i povećavanje proizvodnje (naročito medicinske i zaštitne opreme, vakcina, poticaji za prenamjenu proizvodnih linija i sl.) do izmjene propisa i usvajanja novih pravila radi podsticanja i olakšavanja ulaganja, zatim olakšavanje administrativnih i birokratskih procedura, korištenje online alata i platformi i dr.³² Mnoge zemlje su krizu iskoristile da ulaganja usmjere u projekte održivog razvoja (ekonomske, ekološke i društvene održivosti). Mnoge zemlje su također mnogo uložile u digitalnu transformaciju svih sfera društvenog života.³³ Evropska unija je donijela Uredbu o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost³⁴, sa specifičnim ciljem da se putem ovog Mehanizma pruži finansijska podrška državama članicama u reformama i ulaganjima utvrđenim u njihovim nacionalnim planovima za oporavak i otpornost. Kao područje primjene ove Uredbe su određene, između ostalog, zelena tranzicija, digitalna transformacija, radna mjesta, konkurentnost, istraživanje i sl.

Izazovi za Bosnu i Hercegovinu su bili tim veći, ako se ima u vidu stanje u državi na početku pandemije. Složena državna struktura i loša koordinacija između svih nivoa vlasti, nefunkcionalnost institucija na novou Bosne i Hercegovine zbog mogućnosti blokada (procedure donošenja odluka koje omogućavaju veto etnički ili entitetski) usljed čega izostaju odluke ili se iste donose neblagovremeno. Sve su to nedostaci koji su došli do izražaja i tokom pandemije. Institucija nadležna za promociju stranih investicija na državnom nivou vlasti je Agencija za promociju stranih investicija koja promovise i unapređuje direktne strane investicije u skladu sa zakonom, odlukama i smjernicama Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.³⁵ U Izvještaju o radu ove institucije za 2020-tu godinu se navodi da ova institucija nije mogla provoditi svoje uobičajene aktivnosti usljed pandemijskih mjera restrikcije, da su inostrane investicije gotovo obustavljene, a već prisutni investitori su svoje planove za budućnost stavili na čekanje³⁶. Za 2021-u godinu dostupni podaci i informacije ove Agencije se odnose samo za prva tri mjeseca. Međutim, na osnovu dostupnih informacija nije moguće utvrditi strana ulaganja koja su direktni rezultat aktivnosti ove institucije.

³² Congressional Research Service (2021), Global Economic Effects of COVID-19, 44-49

³³ UNDP (2020), Economic Impact Assessment of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina, 31

³⁴ UREDBA (EU) 2021/241 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 12. februara 2021. o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost

³⁵ Član 1. Zakona o Agenciji za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH" broj 56/04)

³⁶ http://www.fipa.gov.ba/o_fipa/Aktuelni_propisi_i_javne_konsultacije/default.aspx?id=14378&langTag=bs-BA

Zakon o politici direktnih stranih ulaganja³⁷ postoji na državnom i entitet-skom nivou.³⁸ Obzirom da sva tri zakona sadrže ograničenja u odnosu na sticanje vlasništva nad imovinom za strana lica-ulagače, isti su od strane Evropske komisije ocijenjeni kao prepreka slobodnom kretanju kapitala³⁹. Princip nacionalnog tretmana, odnosno ravnopravnog tretmana domaćih i stranih ulagača i zabrane diskriminacije po osnovu državljanstva je jedan od osnovnih principa poslovanja u Evropskoj uniji. U Izvještaju Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2021-u godinu, stoji ocjena da su barijere za ulazak na tržište Bosne i Hercegovine i barijere u unutrašnjem tržištu velike. Nadalje je navedeno je da su te barijere destimulirajuće za strane ulagače, a neto direktna strana ulaganja su stabilno na niskom nivou.⁴⁰

Obzirom da nije članica Evropske unije, Bosna i Hercegovina nije mogla računati na sredstva iz fondova Evropske unije za ulaganje u privredu i snaciju budžeta, ali je imala mogućnost korištenja sredstava predpristupnih fondova IPA II kroz projekte regionalnog karaktera namjenjene za Zapadni Balkan.⁴¹

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je donijela Program ekonomske stabilizacije i oporavka FBiH 2020-2021 (Pretpostavke za održi i ubrzan rast u 2022.godini).⁴² U dijelu programa „7. Javne i privatne investicije“, vidljivo je da se ovaj entitet opredijelio za osnaživanje privrede investiranjem u infrastrukturne projekte (autoceste i energetika) putem kreditnih linija. Iz Programa nije vidljivo u kojim oblastima entitet očekuje privatne investicije, te kojim mjerama će iste olakšati. Vlada je također Uredbom o interventnim mjerama za podršku ugroženim sektorima privrede Federacije Bosne i Hercegovine u okolnostima pandemije COVID-19, predvidela da namjena dodijeljenih sredstava bude, između ostalog, i provođenja započetih infrastrukturnih projekata od strane javnih poštanskih operatera, željeznica, te u svrhu modernizacije aerodroma.⁴³ Garancijski fond uspostavljen Zakonom o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica (u periodu ne dužem od 12 mjeseci od dana proglašenja prestanka nesreće uzrokovane pandemijom) je namijenjen, između ostalog, za

³⁷ “Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 4/1998, 17/1998, 13/2003, 48/2010 i 22/2015

³⁸ Zakon o stranim ulaganjima (“Službeni glasnik RS” br. 25/02, 24/04 i 52/11) i Zakon o stranim ulaganjima Federacije BiH (“Službena novine FBiH”, broj: 61/01, 50/03 i 77/15)

³⁹ Evropska komisija, Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.godinu, Brisel, 6.10.2020., SWD(2020) 350 final

⁴⁰ Evropska komisija, Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2021.godinu, Strasbourg, 19.10.2021. SWD(2021) 291 final

⁴¹ Glavni instrumenti kojima se takva podrška pruža su: Western Balkans Investment Framework, Green for Growth Fund, Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility, European Fund for Southeast Europe, Regional Housing Programme, izvor: http://europa.ba/?page_id=44270

⁴² Odlika o usvajanju Programa ekonomske stabilizacije i oporavka FBiH 2020-2021 (Pretpostavke za održi i ubrzan rast u 2022.godini) br.V-884/2000 od 18.04.2000.godine

⁴³ „Službene novine FBiH“, br.74/20 i 21/21

izdavanje garancija za kredite do 60 mjeseci za dovršetak već započetih investicija i investicije manjeg obima.⁴⁴

Vlada Republike Srpske je donijela Uredbu o postupku dodjele sredstava privrednim subjektima za podršku investicionim projektima u uslovima poslovanja izazvanih pandemijom virusa korona.⁴⁵ Uredbom je predviđeno da se za dodjelu ovih sredstava može aplicirati po osnovu projekta, koji za predmet isključivo može imati nabavku savremenih tehnologija i opreme, odnosno uvođenje nove ili značajno poboljšanje postojeće tehnologije ili nabavku nove ili korišćene opreme koja nije starija od 12 godina.

Jedan od motiva za ulaganje jesu i fiskalne olakšice. Kao što je već rečeno, osim mjera odgode podnošenja poreskih prijava i prolongiranja plaćanja poreza, koje su imale ograničen vremenski domet, nije došlo do promjene poreskih osnovica direktni i indirektnih poreza, koje bi mogle djelovati stimulatивно na potencijalne investitore. Također, visina poreza i doprinosa na plaće zaposlenika je ostala ista.

5. Regionalna saradnja

Obzirom na razmjere zdravstvene krize i posljedice po globalnu ekonomiju, odgovor ne bi mogao biti uspješan bez saradnje na regionalnom i globalnom nivou, ali i bez globalne solidarnosti. Zemlje G-7 i G-20 su na početku 2020-te godine održale hitne samite kako bi koordinirale svoje aktivnosti oko nabavke i razmjene medicinske opreme i sredstava, te koordinirale aktivnosti sanacije negativnih posljedica po ekonomiju. Ne može se reći da je saradnja, odnosno koordinacija aktivnosti bila na zavidnom nivou, obzirom da su države donosile različite mjere, različitom dinamikom, a često su te mjere bile i jednostrane.⁴⁶ Koordinacija i saradnja se odvijala i putem Odbora za finansijsku stabilnost (engl. *Financial Stability Board*, skraćeno: FSB).⁴⁷ Aktivnosti ovog tijela tokom pandemije su podrazumijevale, pored ostalog, koordiniranje odgovora politike za očuvanje globalne finansijske stabilnosti, očuvanje otvorenosti i funkcionalnosti tržišta, te očuvanje sposobnosti finansijskog sistema za finansiranje rasta.⁴⁸ Bosna i Hercegovina nije članica FSB-a. Saradnja i koordinacija je ostvarivana i putem Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (engl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*, skraćeno: OECD).

⁴⁴ Uredba o načinu finansiranja i upravljanju Garantnim fondom ("Službene novine Federacije BiH", broj: 44/20)

⁴⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 102/20

⁴⁶ Congressional Research Service (2021), Global Economic Effects of COVID-19, 103-104

⁴⁷ FSB je međunarodno tijelo čiji su članovi države i međunarodne organizacije kao što je MMF i Svjetska banka. FSB prati i daje preporuke vezano za globalnu finansijsku stabilnost.

⁴⁸ Vidi: Financial Stability Board (2020), COVID-19 pandemic: Financial stability implications and policy measures taken

Bosna i Hercegovina je, usvajanjem „Okvira za realizaciju ciljeva održivog razvoja” od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine nastavila svoje učešće u ispunjavanju obaveza Agenda 2030, koje je preuzela 2015-te godine zajedno sa 192 članice Ujedinjenih naroda.

Bez obzira što su nadležnosti i procedure donošenja odluka institucija na nivou Bosne i Hercegovine nedovoljne za efikasan i pravovremen odgovor u kriznim situacijama, s pravom se prigovara da su institucije Bosne i Hercegovine i u okviru postojećeg zakonskog okvira mogle bolje i koordiniranije djelovati. Vanjska politika i vanjskotrgovinska politika su prema Ustavu Bosne i Hercegovine u nadležnosti države. Imajući u vidu nadležnosti, Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva civilnih poslova, Ministarstva finansija i trezora, te Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, u skladu sa Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine⁴⁹, trenutni ali i dugoročni odgovor na ekonomske posljedice pandemije Covid-19 je ipak mogao biti efikasniji.⁵⁰

U Izvještaju o Bosni i Hercegovini za 2021-u godinu Evropska komisija ističe višestruki značaj Deklaracije o zajedničkom regionalnom tržištu⁵¹ za Bosnu i Hercegovinu, kako u kontekstu njene pripreme za evropske integracije, tako i u kontekstu lakšeg prevazilaženja posljedica pandemije, te privlačenja investicija.

6. Uticaj COVID-19 pandemije na BiH ekonomiju

Prema statističkim podacima iznesenim od strane UNDP-a za Bosnu i Hercegovinu⁵², proizvodnja, a pogotovo prerađivačka industrija, je zabilježila pad kao posljedicu uvedenih mjera restrikcije. Naročito su bile pogođene uslužne djelatnosti. Ova negativna statistika se također odrazila i na uvoz i izvoz sirovina. Posljednjih 10-tak godina mnogi sektori u Bosni i Hercegovini su imali značajan rast, kao što su prerađivačka, metalna i automobilska industrija, turizam, poljoprivreda i prehrambena industrija. Iako izvoz Bosne i Hercegovine od 2015-te godine bilježi stalan rast, on se nije mogao mjeriti sa izvozom kakav imaju razvijene ekonomije. Tokom pandemije, pogotovo na njenom samom početku, izvoz bilježi značajan pad, s tim da već u 2020-toj godini bilježi postepeni oporavak. Pad je zabilježen i na strani uvoza.⁵³

Mala i srednja preduzeća u globalnoj strukturi preduzeća čine većinu, što je slučaj i u Bosni i Hercegovini. Zbog svog lokalnog karaktera i ograničenog (ma-

⁴⁹ “Službeni glasnik BiH”, broj: 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09, 87/12, 6/13, 19/16 i 83/17

⁵⁰ M. Sijamija, Uloga vanjske politike u borbi protiv pandemije : slučaj COVID-19 u Bosni i Hercegovini, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, 2021

⁵¹ Na samitu u Sofiji, 10. novembra 2020. godine, šest lidera Zapadnog Balkana usvojili su Deklaraciju o zajedničkom regionalnom tržištu i Deklaraciju o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan

⁵² UNDP (2020), Economic Impact Assessment of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina, 10

⁵³ Ibid, 12

njeg) kapitala, u ovakvim tržišnim uslovima kakve je izazvala pandemija, ova su se preduzeća pokazala kao osjetljivija te su monoga bila žrtve nastalih okolnosti, što je opet uticalo na povećanje stope nezaposlenosti. Mala i srednja preduzeća u Bosni i Hercegovini su bila u nezavidnom položaju i prije pandemije. Zbog podjele nadležnosti između različitih nivoa vlasti, regulatorni okvir je u ovoj oblasti fragmentiran, međusobno neusklađen i nedovoljno usklađen sa *acquis-em*, te Evropskom poveljom o malim i srednjim preduzećima i bez okvirnog zakona na nivou Bosne i Hercegovine, te odgovarajuće agencije na nivou Bosne i Hercegovine zadužene za koordiniranje aktivnosti i osmišljavale jedinstvene mjere podrške. Propisi i mjere o ublažavanju negativnih posljedica pandemije doneseni u oba entiteta (moratorij na otplatu kredita, subvencioniranje doprinosa, i dr), trenutno su i kratkotrajno donijeli olakšanje malim i srednjim preduzećima. Mađutim i trenutni efekti tih mjera su umanjeni neblagovremenim djelovanjem, nedostatkom jasnijih kriterija za dodjelu sredstava pomoći, te mali iznosi pomoći i dr.⁵⁴

Iako prema statističkim podacima stopa nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini bilježi kontinuiran pad, treba imati u vidu da na ovaj podatak utiče povećanje broja penzionisanih osoba kao i demografska kretanja stanovništva.⁵⁵ Entitetske i kantonalne vlasti su nastojale kratkoročnim mjerama (subvencioniranje doprinosa, isplate minimalnih plaća) sačuvati u što većoj mjeri postojeća radna mjesta. Srednjoročne (izuzev projekta sa Svjetskom bankom) i dugoročne mjere su izostale. Radno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini koje je ocijenjeno kao kruto, također je doprinijelo povećanju nezaposlenosti u vrijeme pandemije. Radno zakonodavstvo nije moglo pratiti novonastale zahtjeve tržišta. Rad sa skraćenim radnim vremenom, rad od kuće, prekid procesa rada bez krivice zaposlenika i dr. moralo je biti praćeno izmjenom radnog zakonodavstva (u smislu redefinisanja prava i obaveza kako zaposlenika, tako i poslodavaca). Ova pitanja se nikako nisu mogla riješiti naredbama, mjerama i uputstvima kriznih štabova.⁵⁶ Izmjena radnog zakonodavstva se ni do danas nije desila, iako pandemija, prirodne katastrofe, ratni sukobi, ukazuju na neophodnost reformisanja ove oblasti.

Bosna i Hercegovina se zajedno sa ostalim članicama Ujedinjenih naroda obavezala na provođenje Agende za održivi razvoj 2030⁵⁷. Prema procjeni Ujedinjenih naroda pandemija će negativno uticati i na provođenje Agende na global-

⁵⁴ D.Martinović/Lj.Veselinović/J.Mangafić, “*Mala i srednja preduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine-stanje, perspective i poslovanje u sjeni svjetske pandemije*”, INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARITY IN BUSINESS AND SCIENCE, Vol. 7, No. 11

⁵⁵ UNDP (2020), Economic Impact Assessment of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina, 15

⁵⁶ A.Čavalić/F.Hadžić/D.Bećirović, Covid-19 ekonomska perspektiva Bosne i Hercegovine, Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit Bosnien-Herzegowina, Sarajevo, 2020, 27

⁵⁷ Agenda održivog razvoja 2030 (engl. Transforming our World: 2030 Agenda for Sustainable Development) usvojena je na Općoj skupštini UN-a 25.9.2015.godine. Agenda sadrži 17 univerzalno primjenljivih ciljeva za suzbijanje siromaštva, zaštite planete i obezbjeđenja mira i blagostanja, za čije je ostvarivanje neophodno globalno partnerstvo država, akademske zajednice, civilnog društva id r.

nom nivou.⁵⁸ Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, ostvarivanje ciljeva Agende je neodvojivo od pitanja približavanja Bosne i Hercegovine članstvu u Evropskoj uniji, obzirom da većina ciljeva Agende podrazumijeva i usklađivanje Bosne i Hercegovine sa *acquis*-em. U tom segmentu je, prema ocjeni Evropske komisije, nivo usklađenosti Bosne i Hercegovine sa *acquis*-em ograničen.⁵⁹ To svakako ukazuje i na smanjene potencijale Bosne i Hercegovine u pogledu ostvarivanja ciljeva održivog razvoja koje je postavila Agenda Ujedinjenih naroda.

7. Zaključak

Pandemija Covid-19 je izazvala globalnu krizu, globalne poremećaje, pa je analogno tome i odgovor na krizu trebao biti globalnog karaktera. Na početku pandemije taj je odgovor bio usmjeren samo na aktivnosti i mjere spašavanja života i zdravlja, pa su na početku dominirale mjere restrikcije (ograničavanje kretanja ljudi i roba). Kako je vrijeme odmicalo i posljedice pandemije pogađale sve oblasti i sfere društvenog života, tako su i države nastojale usmjeriti svoje aktivnosti i mjere.

Uspješnost odgovora na nacionalnom nivou zahtijevala je koordinirano i pravovremeno djelovanje velikog broja državnih organa i institucija. Države sa razvijenijim ekonomijama osim trenutnih, kratkoročnih mjera donosile su i srednjoročne i dugoročne mjere, te reformisale mnoge oblasti rada i djelovanja (digitalizacija uprave, pojednostavljenje i skraćivanje procedura donošenja odluka, reforma radnog zakonodavstva). Države su donosile mnogobrojne makroekonomske mjere, kombinujući mjere fiskalne i monetarne politike (uz finansijsku regulaciju, intervenciju u oblasti socijalnog osiguranja i dr.). Monetarne vlasti, odnosno centralne banke su koristile raspoložive instrumente monetarne politike, politiku obaveznih rezervi, smanjenje osnovnih kamatnih stopa, kreditiranje komercijalnih banaka. Zemlje sa manjim javnim dugom mogle su voditi i ekspanzivniju fiskalnu politiku, odnosno donositi raznovrsnije mjere (formalne i materijalne prirode), kao što su: prilagođavanje poreskih postupaka uslovima pandemije, poreska izuzeća, umanjeње osnovice, umanjeње poreskih stopa i dr., te vršiti jaču intervenciju u sferi socijalne politike i tržišta rada. Države koje su članice Evropske unije su bile u prednosti obzirom da su se njihove aktivnosti koliko-toliko koordinirale od strane institucija Evropske unije, a bili su im na usluzi i evropski fondovi i Evropska centralna banka (jeftini dugoročni krediti, valutni ugovori o razmjeni). Veoma važnom se pokazala saradnja među državama, te uloga međunarodnih finansijskih organizacija (posebno IMF i Svjetska banka).

Ekonomije u razvoju, kakva je Bosna i Hercegovina, za prevazilaženje posljedica pandemije uglavnom su se oslanjale na donacije, solidarnost razvijenijih

⁵⁸ United Nations, SHARED RESPONSIBILITY, GLOBAL SOLIDARITY: Responding to the socio-economic impacts of COVID-19, March 2020

⁵⁹ Vidi: Evropska komisija, Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2021. godinu,

zemalja i finansijska sredstva međunarodnih finansijskih organizacija. Nizak nivo razvijenosti ekonomije Bosne i Hercegovine je sužavao prostor ekstenzivnijeg fiskalnog djelovanja. Pored toga dosta je još faktora zbog kojih se može zaključiti da odgovor nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini na izazove pandemije nije bio dovoljan niti adekvatan. Kao prvo institucije i tijela vlasti na nivou države ne raspolažu nadležnostima potrebnim za efikasno djelovanje u ovakvim okolnostima, a postojeće nadležnosti se otežano provode zbog komplikovanih procedura donošenja odluka. Veoma je malo nadležnosti za koje je isključivo nadležan državni nivo vlasti, kao što je slučaj sa monetarnom politikom. Međutim, Centralna banka Bosne i Hercegovine zbog njene funkcije valutnog odbora nije imala na raspolaganju nadležnosti, odnosno sve instrumente monetarne politike kakve su imale centralne banke drugih država, pa je njena pomoć ekonomiji bila ograničenog dometa.

Čak i kada raspolažu određenim nadležnostima, kao što je politika indirektnog oporezivanja (prenesena na nivo Bosne i Hercegovine u skladu sa članom III.5.(a) Ustava BiH), proces donošenja odluka u institucijama i tijelima na nivou države je jako komplikovan. Zbog mogućnosti blokade donošenja odluka u institucijama Bosne i Hercegovine (u većini slučajeva odluke se moraju donijeti konsenzusom ili je predviđena mogućnost veta, odluke ili ne budu donesene (slučaj izmjena Zakona o porezu na dodatnu vrijednost i Zakona o akcizama u Bosni i Hercegovini pred Domom naroda PS BiH) ili budu donesene neblagovremeno (slučaj raspodjele sredstava IMF-a u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine).

Autoritet institucija na nivou Bosne i Hercegovine u odnosu na niže nivoe vlasti je jako mali, obzirom da u većini slučajeva u kojima postoji podijeljena nadležnost između više nivoa vlasti, nije jasno propisan princip subordinacije (podređenosti i nadređenosti viših u odnosu na niže nivoe vlasti). U takvim okolnostima su se entiteti ponašali gotovo potpuno autonomno, donošenje odluka i mjera je bilo nekoordinirano, odluke i mjere su se donosile različitom dinamikom i sa razlikama u materijalnom smislu.

Obzirom na naprijed izneseno, nije teško zaključiti da sve ono što je još 2005. godine izneseno u Mišljenju Venecijanske komisije ⁶⁰ u pogledu ustavne situacije i nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine vrijedi i danas. Za funkcionalniju državu je neizostavna revizija državnog Ustava da bi se ojačale nadležnosti njenih institucija, bez čega nije realno očekivati da država postigne bilo kakav napredak, jer sadašnja *“Ustavna pravila o funkcioniranju državnih organa, međutim, nisu zamišljena tako da proizvedu jaku vladu, već da spriječe da većina donosi odluke”*⁶¹. Postojeća ustavna rješenja onemogućavaju da institucije na državnom nivou vlasti budu funkcionalne i efikasne u redovnim, a pogotovo ne u vanrednim okolnostima kakva ja bila pandemija Covid-19.

Međutim, postoje područja gdje reforme ne nose sa sobom i političke odluke, niti bilo kakv drugačiji raspored nadležnosti od postojećeg, kao što su reforme

⁶⁰ Evropska komisija za demokratiju kroz pravo, „Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima Visokog predstavnika“, 62. plenarna sjednica, Venecija, 11-12. mart 2005.

⁶¹ Ibid, 8

kojima se stvara bolje poslovno okruženje, pojednostavljenje administrativnih procedura, digitalizacija, reforma radnog zakonodavstva, koje bi entitetske vlasti mogle provesti uz koordinaciju nadležnih institucija državnog nivoa vlasti. Ovo bi svakako podiglo nivo pripremljenosti države na sve slične buduće, nepredviđene izazove.

Literatura

1. “Covid-19 i njegov uticaj na ljudska prava-Pregled relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava“, The AIRE Centre, Civil Rights Defenders, 2020
2. A.Čavalić/F.Hadžić/D.Bećirović, Covid-19 ekonomska perspektiva Bosne i Hercegovine, Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit Bosnien-Herzegowina, Sarajevo, 2020
3. A.Čavalić/F.Hadžić/D.Bećirović, Covid-19 ekonomska perspektiva Bosne i Hercegovine, Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit Bosnien-Herzegowina, Sarajevo, 2020,
4. Centralna banka Bosne i Hercegovine, Godišnji izvještaj 2020.godina
5. Centralna banka Bosne i Hercegovine, Godišnji izvještaj za 2020.godinu
6. Centralna banka Bosne i Hercegovine, Izvještaj o finansijskoj stabilnosti za 2020. godinu, Sarajevo, 2020
7. Congressional Research Service (2020), COVID-19: Role of the International Financial Institutions, May 2020
8. Congressional Research Service (2020), COVID-19: Role of the International Financial Institutions, May 2020
9. Congressional Research Service (2021), Global Economic Effects of COVID-19
10. D.Martinović/Lj.Veselinović/J.Mangafić, “Mala i srednja preduzeća u Federaciji Bosne i Hercegovine-stanje, perspective i poslovanje u sjeni svjetske pandemije”, INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARITY IN BUSINESS AND SCIENCE , Vol. 7, No. 11
11. Dž.Đonlagić, Evropska monetarna unija i Bosna i Hercegovina, Ekonomski Fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006,
12. ES-11/1. Aggression against Ukraine, Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022
13. Evropska komisija za demokratiju kroz pravo, „Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima Visokog predstavnika“, 62. plenarna sjednica, Venecija, 11-12. mart 2005.
14. Evropska komisija, Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.godinu, Brisel, 6.10.2020., SWD(2020) 350 final
15. Evropska komisija, Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.godinu, Brisel, 6.10.2020. SWD(2020) 350 final

16. Evropska komisija, Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2021.godinu, Strasbourg, 19.10.2021. SWD(2021) 291 final
17. F.Bilas/S.Franc, "Uloga inozemnih stranih ulaganja i načini poticanja", EFZG Serija članaka u nastajanju, br.06-13
18. Financial Stability Board (2020), COVID-19 pandemic: Financial stability implications and policy measures taken.
19. http://www.fipa.gov.ba/o_fipa/Aktuelni_propisi_i_javne_konsultacije/default.aspx?id=14378&langTag=bs-BA
20. <https://www.cbbh.ba/content/read/1053>
21. <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/16/49/Catastrophe-Containment-and-Relief-Trust>
22. I.Kešetović/E.Đonlagić, Javne finansije, Grin Gračanica, 2007
23. K.Hodžić/F.Ćejvanović, *Ekonomska politika*, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd/Ekonomske fakultet Univerziteta u Tuzli/Otvoreni Univerzitet „Apeiron“ Travnik, 2010
24. M.Sijamija, Uloga vanjske politike u borbi protiv pandemije : slučaj COVID-19 u Bosni i Hercegovini, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, 2021
25. N.Gregorić/N.Hodžić, "Perspektive valutnog odbora u Bosni i Hercegovini", Ekonomski izazovi, Godina 6, broj 11, str. 108-125
26. N.Ž.Kovačević, "Posljedice i učinci pandemije bolesti COVID-19 na fiskalni sustav", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 58, 2/2021
27. Odluka o oslobađanju od obračuna i plaćanja indirektnih poreza i povret već plaćenih indirektnih poreza na opremu i sredstva donirana od strane domaćih i međunarodnih subjekata za potrebe prevencije, suzbijanja i otklanjanja epidemije prouzrokovane korona virusom (Covid -19) („Službeni glasnik BiH“, br.20/20)
28. Odluka o proglašenju nastanka stanja prirodne ili druge nesreće na teritoriji Bosne i Hercegovine, zbog opasnosti od moguće pojave epidemije zarazne bolesti prouzrokovane novim korona virusom Covid-19, „Službeni glasnik BiH“, broj 18/20
29. Odluka o proglašenju vanredne situacije za teritoriju Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, br.25/20) i Odluka o proglašenju stanja nesreće uzrokovano pojavom koronavirusa (Covid-19) na području Federacije BiH („Službene novine FBiH“, br.21/20)
30. Odluka o rasporedu sredstava instrumenata za brzo finansiranje (RFI) od Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) („Službeni glasnik BiH“, br.32/20)
31. Odluka o ratifikaciji sporazuma o zajmu(hitni projekat za Covid 19 za Bosnu i Hercegovinu) između Bosne i Hercegovine i Međunarodne banke za obnovu i razvoj („Službeni glasnik BiH“, br.11/20)
32. Odluka o uspostavljanju grupe za socioekonomski odgovor na pandemiju Covid-19 („Službeni glasnik BiH“, br.28/20)
33. Odluka o usvajanju Programa ekonomske stabilizacije i oporavka FBiH 2020-2021 (Pretpostavke za održa i ubrzan rast u 2022.godini) br.V-884/2000 od 18.04.2000.godine

34. OECD (2020), OECD Interim Economic Assessment Coronavirus: The world economy at risk
35. OECD (2021), THE COVID-19 CRISIS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA.
36. Prijedlog Zakona o dopuni Zakona o akcizama u Bosni i Hercegovini razmatran 01.09.2020.godine na 11.sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
37. Prijedlog zakona o vanrednim mjerama štednje u institucijama Bosne i Hercegovine usljed Covid 19 pandemije razmatran 01.09.2020.godine na 11.sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
38. UNDP (2020), Economic Impact Assessment of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina.
39. United Nations in Bosnia and Herzegovina, Socio-economic Impact Assessment of the COVID-19 crisis in Bosnia and Herzegovina, 17 September 2020
40. United Nations, SHARED RESPONSIBILITY, GLOBAL SOLIDARITY: Responding to the socio-economic impacts of COVID-19, March 2020
41. United Nations, World Economic Situation and Prospect, New York, 2020
42. United Nations, World Economic Situation and Prospect, New York, 2020
43. United Nations, World Economic Situation and Prospect, New York, 2020
44. UREDBA (EU) 2021/241 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 12. februara 2021. o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost
45. Uredba o interventnim mjerama za podršku ugroženim sektorima privrede Federacije Bosne i Hercegovine u okolnostima pandemije COVID-19, „Službene novine FBiH“, br.74/20 i 21/21
46. Uredba o načinu finansiranja i upravljanju Garantnim fondom („Službene novine Federacije BiH“, broj: 44/20)
47. Uredba o postupku dodjele sredstava privrednim subjektima za podršku investicionim projektima u uslovima poslovanja izazvanih pandemijom virusa korona, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 102/20
48. Uredba sa zakonskom snagom o poreskim mjerama za ublažavanje ekonomskih posljedica nastalih usljed bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, „Službeni glasnik RS“, br.35/20 i 46/20
49. Western Balkans Investment Framework, Green for Growth Fund, Western Balkan Enterprise Development and Innovation Facility, European Fund for Southeast Europe, Regional Housing Programme, http://europa.ba/?page_id=44270
50. World Bank Group, „*Ekonomski i socijalni utjecaj Covid 19-fiskalna politika*“ Zapadni Balkan redovan ekonomski izvjetaj, br.17, proljeće 2020
51. World Bank Group, Competition and Firm Recovery Post-COVID-19, Office of the Chief Economist, Fall 2021
52. Zakon o Agenciji za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 56/04)

53. Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", broj: 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09, 87/12, 6/13, 19/16 i 83/17
54. Zakon o politici direktnih stranih ulaganja, ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 4/1998, 17/1998, 13/2003, 48/2010 i 22/2015)
55. Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br.44/03, 52/04, 34/07, 4/08, 50/08, 49/09, 32/13 i 91/17)
56. Zakon o stranim ulaganjima ("Službeni glasnik RS" br. 25/02, 24/04 i 52/11) i Zakon o stranim ulaganjima Federacije BiH ("Službena novine FBiH", broj: 61/01, 50/03 i 77/15)
57. Zakon o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica "Službene novine Federacije BiH", br.28/20
58. Zakon o uplatama na Jedinствeni račun i raspodjeli prihoda ("Službeni glasnik BiH", br. 55/04, 34/07, 49/09 i 91/17)
59. Zakon o zaduživanju, dugu i garancijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br.52/05 i 103/09)

Aida Mulalić, Ph.D., Associate professor

Faculty of Law, University of Zenica

Mirza Dinarević, Ph.D., Assistant professor/expert in practice

Faculty of Law, University of Zenica

Safeta Sarač, Master's student

Faculty of Law, University of Zenica

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE WORLD ECONOMY AND THE ECONOMY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: The aim of this paper is to point out the specifics and scale of the crisis caused by the Covid-19 pandemic in the world economy and the economy of Bosnia and Herzegovina. The paper tries to show shortcomings in managing the crisis, as well as some positive examples, i.e. individual measures (reforms, changes in legislation, simplification of procedures, etc.) that had long-term effects and could serve in future crisis situations. The Covid-19 pandemic has shown how fast, efficient and flexible the decision-making procedures of organs and institutions must be. At the same time, the measures adopted should be coordinated between the competent authorities and institutions regarding their content, entry into force and duration. Speed, efficiency and flexibility of procedures, as well as coordination of activities, are needed not only at the national level, but also at the regional and global level. Adjustment of procedures and timely decision-making, in the newly created situation, proved to be important also when it comes to international organizations (IMF, World Bank).

Key words: pandemic, economic crises, measures, economic policy carriers